

specificatur. Similiter obiectum licet sit quod extrinsecum potentiae, ad eam comparatur vel ut principium et causa movens, vel ut finis. Porro quae sunt intrinseca rei, proportionantur principio et fini, ideoque ab ipsis distinctionem et speciem habent (1).

QUAESTIO II.

De anima sensitiva seu de sentiendi facultatibus.

CONTINUATIO RERUM. Postquam a nobis probatum sit contra Nominales et Cartesianos, potentias animae operativas esse proprietates realiter distinctas ab eius essentia, rectus disserendi ordo postulat, ut aliquid dicamus de singulis potentialium generibus, quae genera ad quinque revocantur a S. Thoma (2). Verum enim exordia ducemus a potentis sensitivis, tum quia de vegetativis satis egimus in superiori tractatu, tum quia potentiae intellectrices, quae principatum tenent in anima, quaeque sunt praecipuum subiectum huius disciplinae, explicari minime possunt, quin antea cognitae fuerint virtutes animae sentientis; nam in statu unionis animae cum corpore intellectus noster cognitionem suam accipit a sensu, idest nihil cognoscit propria cognitione, quin materia ad cognoscendum ei exhibeatur a perceptione sensitiva.

ARTICULUS I.

NOTIONES DE ANIMA SENSITIVA TRADUNTUR.

VIRTUS SENTIENDI ADUMBRATUR. Quemadmodum post Aristotelem S. Thomas notavit, vivencia per operationes vegetativae partis ad hoc ordinantur a natura, ut sint id quod sunt, ideoque earum operationes versantur circa obiectum, quod est coniunctum ipsi viventi. Contra per potentias animae sensitivae quodammodo fiunt alia, cum in se recipiant formas et similitudines ceterarum rerum. Hinc in vivente sensitivo reperiuntur facultates apprehensivae obiecti, quod existit ab ipso vivente separatim; et sic sentiens fit quodammodo omnia sensibilia, prout recipit in se species rerum sensibilibus non secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale (3). Facultates ergo sentiendi dicuntur passivae, non quia actione careant, sed

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 77, a. 3 ad 1.

(2) Cf. S. THOM. I p. q. 78, a. 1.

(3) Cf. S. THOM. *De Anima*, lib. II, lect. 5.

quia ut operentur determinari debeant per species ab externis obiectis receptas secundum esse quadantenus immateriale, cum immutatio mere materialis minime sufficiat ad hoc ut cognitio sensitiva oriatur. Non enim manus sentit calorem, quia evadit calida; sed quia per animam sensitivam talis virtus in eam promanat, ut formam speciemque caloris recipere possit modo quodam excellentiori, ac invenitur in obiecto immutante. Sic passum fit simile agenti secundum formam, non vero secundum esse formae, idest passum assimilatur agenti intentionaliter, non physice.

Quid sensus? Sicut facultas intelligendi dicitur intellectus, ita virtus sentiendi dicitur sensus; et sicut actus intelligendi dicitur intellectio, ita actus sentiendi dicitur sensitio. Sed quoniam facultas sensitiva est organica, ideoque sensus quandoque sumitur pro ipso organo, quandoque pro facultate, quae residet in organo animato. Hinc sensus, prout denotat facultatem, definitur: *Facultas per quam anima coniuncta corpori res materiales, prout sunt materiales, percipit.* Aristoteles ait: « Sensus est id quod est susceptivum formarum sine materia, ut cera sine ferro et auro accipit signum » (1). Sicut enim cera recipit figuram sigilli auri vel ferrei sine materia auri vel ferri, et ideo aliter figura est in cera, aliter in sigillo: sic proportione quadam sensus recipit species sensibilibus; sed species aliter sunt in sensibilibus, aliter sunt in sensu; nam in sensibilibus sunt modo mere materiali, in sensibus sunt modo quodam vitali et intentionali.

Sed si sensus sumitur pro organo sentiendi, quod a Philosopho vocatur *sensorium primum*, tunc definitur: *Pars illa corporis, cui inest potentia susceptiva specierum sensibilibus.* Doctrina Aristotelis sic explanatur a S. Thoma: « Quia (Philosophus) dixerat quod sensus est susceptivus specierum sine materia, quod etiam intellectui convenit, posset aliquis credere, quod sensus non sit potentia in corpore, sicut nec intellectus. Et ideo ad hoc excludendum, assignat ei organum; et dicit quod primum sensitivum, idest primum organum sensus est, in quo est potentia huiusmodi, quae scilicet est susceptiva specierum sine materia. Organum enim sensus, ut puta oculus, cum potentia sensitiva est idem subiecto, sed esse aliud est, quia ratione differt potentia a corpore. Potentia enim est quasi forma organi, et ideo subdit quod magnitudo, idest organum corporeum est, quod sensum patitur, idest quod est susceptivum sensus, sicut materia formae » (2). Eundem Philosophi locum sic declarat Silvester Maurus: « Organum sensus subiecto quidem est idem cum potentia sensitiva, sed differt a potentia sensitiva ratione et secundum esse: e. g. potentia viva est idem subiecto cum oculo, qui est organum videndi; sed differunt ra-

(1) *De Anima*, lib. II, cap. XVI.

(2) *De Anima*, lib. II, lect. 24.

tione et secundum esse; siquidem alia est ratio et definitio oculi, alia est ratio et definitio potentiae visivae. Ideoque potentia sensitiva comparatur ad organum sicut forma ad materiam, ac licet potentia sensitiva sit in materia habente magnitudinem, adhuc potentia sensitiva non est magnitudo ».

Quid sensatio? Sensatio definitur: *Actus vitalis perceptivus, qui ab anima ope organorum exercetur; vel: Actio perceptiva organica.* Qua ex definitione utrinque discernitur, et ab operatione vegetativa, et ab operatione intellectiva.

Sensus externi et interni. Vis sentiendi seu sensibilitas potest esse vel externa vel interna, prout refertur vel ad corpora a sentiente distincta, vel ad corpus ipsius sentientis immutatum per operationem sensuum externorum. Pro utraque suppetunt organa corporalia. Pro sensibus externis habentur quinque organa, quae reperiuntur in partibus corporis extra patentibus, et immediatam relationem dicunt ad corpora externa; eaque sunt oculi, aures, nares, palatus, cutis, quibus totidem respondent potentiae sentiendi, idest visus, auditus, olfactus, gustatus, tactus. Organum sensuum interiorum, quae sunt in interioribus corporis partibus, propriis nominibus non designantur.

De ordine dignitatis inter sensus externos. Sensus interpretis et nuncii rerum in capite tamquam in arce mirifice ad usus necessarios et facti et collocati sunt (1). Inter omnes nobilior excellentiorque est visus, tum quia in recipienda specie sensibili immaterialior ceteris existit, tum quia eius actio ad innumerabilia, etiam quae longissime absunt, porrigitur, pluresque rerum differentias, quam ceteri sensus nobis manifestat; et ideo iuxta Aristotelem hic sensus nobis est quam maxime dilectus (2). Quem locum enarrans Aquinas ait: « Ille sensus magis ab omnibus diligitur, qui magis cognoscitivus est, qui est visus, quem diligimus non solum ad agendum aliquid, sed etiam si nihil agere deberemus. Cuius causa est, quia iste sensus, scilicet visus, inter omnes magis facit nos cognoscere, et plures differentias rerum nobis demonstrat » (3).

Sensui visus proxime accedit auditus, qui cum sermonem percipere possit, hominem reddit idoneum ad societatem vitae cum ceteris hominibus ineundam; ad commovendos sedandosque animi affectus mirifice valet; et demum ad scientias artesque addiscendas, ideoque eius organum vulgo vocari solet organum disciplinae. Quare animalia illa, quae auditu carent, non sunt apta ad disciplinam. Quod sic notatur ab Aquinate: « Quaecumque auditum non habent, licet prudentiam habere possint, non tamen sunt disciplinabilia, ut scilicet

(1) Cf. CICERO, *De nat. Deorum*, lib. II, cap. LVI.

(2) Cf. ARIST. prooemio *Metaph.*

(3) *Metaph.* lib. I, lect. 1.

per alterius instructionem possint assuescere ad aliquid faciendum vel vitandum: huiusmodi enim instructio praecipue recipitur per auditum, unde dicitur in libro de sensu et sensato, quod auditus est sensus disciplinae » (1).

Post auditum sequuntur olfactus et gustus, quorum primus de odoribus, alter de saporibus iudicat: quoniam vero cibi et potionis non parvum est odoratus iudicium, non sine causa oris vicinitatem consequutus est olfactus; impedire enim potest, quominus aliquid nocivum in os introducat temere. Tactus denique, qui ceteris materialior crassiorque est, sed ad animalis vitam tutandam admodum necessarius, toto corpore fusus est, ut omnes ictus, omnesque nimios frigoris ac caloris appulsus sentire animal possit.

Ordo generationis. Si ordinem generationis spectamus, primus sensus, qui in animali evolvitur est tactus, quippe qui ad animalis vitam conservandam, et ad ceterorum sensuum incolumitatem est necessarius. Quare, uti demonstrat Aristoteles, ceteri sensus necessarii sunt pro animantibus ad bene esse, tactus vero est necessarius ad simpliciter esse (2). Post tactum habetur gustus, et hi duo sensus reperiuntur etiam in animalibus imperfectis, ut in zoophytis. Demum evolvuntur odoratus, visus, auditus (3).

Quid est quotuplex sensibile? Id quod facultatem sensitivam movet ad actum sentiendi, dicitur sensibile seu sensatum, et ideo sensus dicitur potentia passiva, nata immutari seu determinari ad propriam operationem a sensibili, quod est eius obiectum. Iam vero obiectum sensibile dividitur trifariam ab Aristotele; nimirum in sensibile proprium, sensibile commune, et sensibile per accidens (4). Sensibile proprium illud est, quod ita percipitur ab uno sensu, ut nequeat percipi ab aliis. Sic color est proprium sensibile visus; sonus est, proprium auditus; odor est proprium sensibile olfactus. Sensibile commune illud est, quod per se plures sensus percipiunt. Sensibilia communia ad quinque revocantur; nempe ad motum, quietem, numerum, figuram, magnitudinem. Sensibile per accidens illud est, quod licet per se non sentiatur, adhuc accidit ei quod sentitur, sicut alicui colorato accidit esse hominem vel lapidem. Hanc triplicem sensibilibus differentiam sic dilucide explicat S. Thomas: « Similitudo alicuius rei est in sensu tripliciter. Uno modo primo et per se, sicut in visu est similitudo colorum et aliorum sensibilibus propriorum. Alio modo per se, sed non primo, sicut in visu est simi-

(1) *Metaph.* lib. I, lect. 1 medio.

(2) ARIST. *De Anima*, lib. III, cap. XI.

(3) Elegans descriptio organorum visus, auditus, odoratus, tactus, reperiuntur apud TULLIUM, *De nat. Deorum*, lib. II, cap. LVII.

(4) ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. IX.

litudo figurae vel magnitudinis, et aliorum sensibilibus communium. Tertio modo, nec primo, nec per se, sed per accidens, sicut in visu est similitudo hominis, non in quantum est homo, sed in quantum huic colorato accidit esse hominem » (1).

ARTICULUS II.

AN SENSUS SIT FACULTAS ORGANICA.

QUAESTIO DETERMINATUR. Cum aliqua facultas ita ab anima procedat tamquam a principio, ut in ipsa essentia animae recipiatur ut in subiecto, huiusmodi potentia dicitur inorganica, nempe independens ab organo in essendo, et consequenter in operando. Quod si ex adverso potentia aliqua procedens ab anima tamquam a principio recipiatur non in anima sola, sed in organo aliquo animato, cuius est forma et actus, tunc illa facultas dicitur organica, idest dependens ab organo tum in essendo tum in operando. Porro certamen est inter philosophos, an facultates sensitivae sint potentiae, quibus operatur sola anima, vel compositum, seu melius organum animatum. Omnes illi philosophi qui iuxta placita tum veterum Materialistarum, tum recentium Cartesianorum negant in corporibus compositionem substantialem ex materia et forma, constanter suis principiis propugnant, animam humanam, si distinctam a corpore faciunt, non communicare suum esse corpori, et consequenter omnes eius potentias vel non esse ab ipsa distinctas, vel, si sunt distinctae, non recipi nisi in sola anima, ideoque esse inorganicas. Qui contra tuerentur, corpora essentialiter constare ex principio materiali et formali, docent, potentias sensitivas esse accidentia recepta in organo tamquam in subiecto, ideoque merito nominari et esse organicas.

Assertores primae sententiae. Inter veteres primus occurrit nobis Plato, qui, uti testis est S. Thomas (2), distinguens inter intellectum et sensum, et utrumque attribuens principio incorporeo, docuit, sentire non secus ac intelligere ad animam solam pertinere. Hunc errorem Platonis confutavit Aristoteles (3), qui potentiae sensitivae organum concessit, inquam: Sensorium autem primum est, in quo huiusmodi potentia; idest organum sensus est illa pars corporis cui inest potentia susceptiva specierum sensibilibus. Et alibi affirmavit, inter opera animae solum intelligere sine organo cor-

(1) I p. q. 17, a. 2.

(2) Cf. S. THOM. I p. q. 75, a. 3.

(3) De Anima, lib. II, cap. 16.

poreo fieri (1). Platonis opinioni accesserunt Neoplatonici Plotinus eiusque discipulus Porphyrius, qui docuerunt, animam in se continere et in se cernere res sensibiles, quemadmodum testatur Nemesius, qui haec habet de Porphyrio: « Porphyrius vult, animam ipsam quae cum incidit in ea quae cernuntur, cognoscit seipsam, esse ea quae aspectu sentiuntur, quod anima contineat omnia, quae sint, omniaque quae sint, nihil sint aliud quam anima continens diversa corpora » (2).

Veterum error renovatus fuit ab omnibus, qui in philosophando cartesianae dogmata amplexantur. Verum Cartesianis praeiverant inter Scholasticos Henricus Gandavensis, et Gregorius Ariminensis. De Gregorio haec habet Suarez: « Deceptus est Gregorius dicens (2 Dist. 17, q. 3), omnes potentias sensitivas (si forte illas ab anima distinguit) subiectari in ipsa anima, atque ideo in anima ipsa perfici sensationem, sicut et intellectio nem. Ex hoc enim sequitur, sensationem, et sensum esse spiritualia, immo et species etiam sensibiles; quod est impossibile, cum imprimantur a rebus materialibus. Rursus sequitur vel bruta non sentire, vel animas habere spirituales; nam haberent operationes proprias non exercitas in corpore. Praeterea diversitas organorum ad diversas potentias sensitivas ostendit, eas non esse in anima, sed in organis. Unde intellectui nullum organum praebuit natura » (3).

Auctores secundae sententiae. Secundam sententiam post Aristotelem uno ore propugnarunt S. Augustinus, B. Albertus Magnus, S. Bonaventura, in primisque S. Thomas, et post eum Scholastici pene omnes, qui per eam probabant, animas brutorum animalium, utpote propriae operationis expertes, non esse subsistentes. Ad haec sententiam vindicandam sit sequens propositio.

PROPOSITIO.

Sensus est facultas organica, quae non residet in sola anima, tamquam in subiecto, sed in composito, nempe in organo animato, quod a Philosopho dicitur sensorium primum.

Prob. prop. Arg. I.^{um} Si sensus esset facultas solius animae et non compositi, dicendum esset cum Platone et Cartesianis, animas brutorum animalium per se et independentem a corpore habere operationem, et consequenter per se subsistere; quod enim per se non subsistit, per se non habet operationem. Atqui substantiae simplices et per se subsistentes sunt spirituales et natura sua incorruptibiles seu

(1) De Anima, lib. III, cap. I.

(2) De nat. hominis, cap. VII.

(3) SUAREZ, De Anima, lib. II, cap. III, n. 2.

immortales. Ergo nisi dicere velimus, animas brutorum esse natura immortales, concludendum est, facultates sensitivas esse organicas. Quare S. Thomas Platonem arguens, qui soli animae tribuebat sensum, ait: «Ex hoc sequebatur, quod etiam animae brutorum animalium sint subsistentes». Postquam vero declaraverit, iuxta doctrinam Philosophi, solam intellectionem fieri sine organo, concludit: «Et sic manifestum est quod anima sensitiva non habet operationem propriam per se ipsam, sed omnis operatio sensitivae partis est coniuncti. Ex quo relinquitur, quod cum animae brutorum animalium per se non operentur, non sint subsistentes» (1).

Arg. 2.um Deducitur ex eo quod sensus est potentia passiva relate ad obiectum suum, quod est substantia corporea. Sensus quippe immutatur per impressionem in ipso causatam ab obiecto corporeo. Si ergo sensus resideret in sola anima, dicendum esset, corpora agere posse in animam. Atqui hoc repugnat, nam corpus utpote extensum non potest actuare potentiam passi nisi mediante motu locali; unde etiam passum debet esse extensum, nempe corpus. Neque vis argumenti eluditur respondendo, corpora actuare potentiam animae mediante organo; nam cum organa sint corpora, nodus non solveretur, sed difficultas ab externo sensibili transferretur ad organum. Tunc falsum esset dogma illud ab Aquinate crebro repetitum, nimirum: *Nihil corporeum imprimere potest in rem incorpoream*. Ex adverso minime repugnat, sensibilia actuare potentiam coniuncti: «Non est inconveniens, ait Aquinas, quod sensibilia quae sunt extra animam causent aliquid in coniunctum» (2).

Arg. 3.um Si subiectum sensus esset sola anima, nihil vetaret, quominus vis sentiendi inveniretur in puris spiritibus. Atqui hoc est dictum absurdum. Ergo sensus residet in organo animato: «Quaedam potentiae, ait S. Thomas, sunt in coniuncto sicut in subiecto; sicut omnes potentiae sensitivae partis... Destructo autem subiecto, non potest accidens remanere. Unde, corrupto coniuncto, non manent huiusmodi potentiae actu, sed virtute tantum in anima, sicut in principio vel radice» (3). Hoc argumentum ex ipsa experientia maximum robur accipit, cum quisque sibi conscius sit, se sentire median- tibus organis; nam si in brachio vulnus accepit, ibi dolorem sentit; et si organum visus vel auditus movetur coloribus vel sonis, videt oculis et audit auribus. Oculi ergo non possunt dici veluti quaedam fenestras vel fores, per quas sensibilia ad animam perveniunt; nam si ita esset, uti notat ipse Lucretius, ablati foribus, anima melius cer- neret obiecta extra ipsam posita.

(1) I p. q. 75, a. 3.

(2) I p. q. 84, a. 6.

(3) I p. q. 77, a. 8.

Arg. 4.um Sensus labefactatur ab excellentia sensibilis. Atqui facultas inorganica non corrumpitur, sed perficitur ab excellentia proprii obiecti. Ergo sensus est facultas organica. Propositio minor exinde suadet, quod nulla potentia est per se passibilis passione proprie dicta. Si ergo patitur vera passione, per quam corrumpitur, hoc ei contingit ratione organi in quo residet. Hinc, iuxta Philosophum, hoc sensus et intellectus differunt, quod intellectus sit omnino impassibilis vera passione; sensus ex adverso *per se* sit impassibilis, sed ratione organi pati queat passione proprie dicta. En verba Aristotelis: «Quod autem non similis sit impassibilitas sensitivi et intellectivi manifestum est ex sensorii et sensu. Sensus enim non potest sentire ex vehementi sensibili, ut sonum ex magnis sonis, neque ex fortibus odoribus et coloribus videre aut odorari. Sed intellectus cum aliquid intellexerit valde intelligibile, non minus intelligit inferiora, sed et magis. Sensitivum enim non sine corpore est. Intellectus autem separatus» (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Facultas sensitiva est simplex et inextensa. Atqui accidens inextensum non potest recipi in organo. Ergo sensus non est organicus.

Resp. Dist. mai. Sensus non est extensus per se, *Conc.* Non est extensus per accidens, *Subdist.* Non potest actuare subiectum extensum, *Neg.* Non potest dividi ad divisionem subiecti, *Conc.* *Contradist. min. et Neg. cons.*

Explicio. Cum extensum sit id quod est divisibile in partes, patet, extensum per se et formaliter non posse esse nisi corpus. Hoc sensu nulla forma sive substantialis sive accidentalis quantumvis imperfecta et materialis dici potest extensa, nempe per se et ratione sui. Verum formae receptae in aliquo subiecto extenso dicuntur extensae per accidens et ratione subiecti, cui coextenduntur. Sed hoc idem potest contingere dupliciter, secundum quod forma divisibilis est ad divisionem subiecti, vel secus. Sic formae corporum inorganicorum sive substantiales sive accidentales divisibiles sunt ad divisionem subiecti. Unde diviso metallo, dividitur eius forma, et diviso pariete, dividitur albedo. Sed formae quae informant corpora organica, si organismus est perfectus, non possunt dividi ad divisionem subiecti. Quare, diviso corpore leonis, non dividitur eius anima; et diviso oculo non dividitur potentia visiva. Hinc huiusmodi formae dicuntur per accidens extensae, non quia sunt divisibiles ad

(1) *De Anima*, lib. III, text. 7; cf. *Com. S. Thomae*, lib. III, lect. 7. Quid sit pati passione proprie dicta declaratur a S. Doctore, *QQ. DD. De ver. q. 26, a. 1.*

divisionem subiecti, sed tantum quia informant subiectum extensum; et hoc munere funguntur virtutes sensitivæ hominis in organo animato.

Oppon. 2.º Principium vitæ sensitivæ non potest esse corpus. Atqui posita facultate sentiendi in organo, principium vitæ sensitivæ esset corpus. Ergo potentia sensitiva non est organica.

Resp. Dist. mai. Principium primum vitæ non potest esse corpus, *Conc.* Principium secundarium seu principium alicuius operationis vitalis non potest esse corpus, *Neg. Contradist. min.* Corpus esset primum principium vitæ, *Neg.* Esset principium alicuius operationis vitalis, *Conc.*

Explico. Sicut vita potest sumi dupliciter, nempe pro ipso esse viventis, secundum quod dicitur: *Vita viventibus est esse*, vel pro operatione vitali; sic principium vitæ in corporibus viventibus est duplex. Principium quippe vitæ substantialis est anima, quæ dicitur: *Actus primus corporis phisici organici potentia vitam habentis*. Principium vitalis operationis pro anima humana potest esse, vel sola anima, si facultas est inorganica, vel organum animatum, si facultas est organica ut sensus (1).

Oppon. 3.º Si sensus esset facultas organica, sensatio procederet a duabus causis partialibus, nempe ab anima et a corpore. Atqui hoc est impossibile. Ergo.

Resp. Dist. mai. Sensatio procederet a duabus causis partialibus, quæ subsistunt per unicum esse, et efficiunt unum per se, *Conc.* Quæ sunt duo subsistentia, et faciunt unum per accidens, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Difficultas hæc, quam adversarii philosophiæ peripateticæ in medium proferunt, ortum habet ex doctrina de natura corporum, quam huiusmodi auctores cartesiani dogmatibus imbuti profitentur. Negata quippe in rebus naturalibus reali compositione ex materia et forma, consequenter coacti sunt negare, animam humanam uniri corpori per communicationem sui esse secundum corporis capacitatem, quod esset proprium munus formæ substantialis. Cum ergo falso admodum supponant, corpus in suo esse subsistere, et animam esse subsistentem in suo, decernunt, nullam dari operationem, quæ communis sit animæ et corpori, quatenus procedat ab anima et a corpore, tanquam a principio substantialiter et per se uno. Labefactata sic substantiali unione inter animam humanam et corpus, tunc ex hoc lubrico dogmate arguunt contra doctrinam, quæ tradit sensum esse facultatem organicanam. Et revera si anima et corpus habentur solum proprium esse substantiale, et consequenter suas proprias operationes, tunc actio sentiendi vel perti-

neret ad animam, vel ad corpus. Si primum, animæ brutorum essent subsistentes et spirituales. Si secundum, sensatio posset inveniri in corpore inanimato, et esset actio, quæ explicari posset per vires phisicas et mechanicas materiæ, uti decernunt Materialistæ.

Oppon. 4.º Sensus dicitur a Philosopho susceptivus specierum sine materia. Atqui si recipit species immaterialiter, non dependet ab organo. Ergo.

Resp. Dist. mai. Sensus recipit speciem immaterialiter, idest secundum esse intentionale et superexcedens modum existendi formæ naturalis, *Conc.* Recipit speciem immaterialiter, idest quatenus est repræsentativa rei sine conditionibus illam individuantibus, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Immaterialiter seu spirituale sumitur dupliciter; vel sensu stricto et proprio, et prædicatur de illis formis, quæ in essendo et in operando sunt omnino independentes a materia; vel sensu latiori, et tunc dicitur de illis formis, quæ licet in essendo et in operando dependeant a materia, nihilominus plus minusve extolluntur supra materiam. In prima acceptione potentia sensitivæ non possunt dici immateriales, quia in operando dependent ab organo. In secunda acceptione recte vocantur spirituales et immateriales, quatenus non determinantur ad actum sentiendi per formam rei sensibilis phisice in ipsis acceptam, sed acceptam intentionaliter, licet forma illa seu species recepta in sensu repræsentet rem singularem et mutabilem quæ sunt conditiones materiæ. Quare species illa dicitur immaterialis vel sine materia, quia pertinet ad ordinem intentionis et cognitionis, qui transcendit tum perfectiones corporum inorganicorum, tum ipsorum viventium vegetabilium. Non est autem strictè immaterialis, quia in ordine intentionis non repræsentat rem abstractam a conditionibus materiæ, nempe loci et temporis, quod proprium est speciei intelligibilis, uti explicabimus.

Oppon. 5.º Formæ naturales recipiuntur in patiente sine materia agentis, et tamen non dicuntur recipi immaterialiter. Atqui species sensibiles dicuntur recipi immaterialiter. Ergo recipiuntur sine conditionibus materiæ, ideoque facultas sentiendi est inorganica.

Resp. Dist. mai. Formæ naturales recipiuntur sine materia numerice eadem, quæ est in agente, *Conc.* Recipiuntur in passo secundum diversum essendi modum, ac sunt in agente, *Neg. Dist. min.* Formæ seu species sensibiles dicuntur recipi immaterialiter, quia recipiuntur sine materia agentis numerice eadem, *Neg.* Quia recipiuntur secundum diversum essendi modum, *Conc.*

Explico. Si forma recipitur in aliquo subiecto per immutationem phisicam et naturalem causatam ab agente, tunc requiritur in passo eadem dispositio ad illam formam, quæ est in agente, et tunc forma dicitur recipi materialiter. Sed si forma est intentionalis, tunc non

(1) De duplici principio vitæ, cf. S. THOM. 1 p. q. 75, a. 1.

requiritur eadem materialis dispositio patientis ad recipiendam illam formam, ac est in agente, et sic dicitur forma recipi sine materia. Nam alia est dispositio requisita in subiecto ad hoc ut accipiat formam coloris, per quam exadit coloratum, et alia est dispositio necessaria ad hoc ut accipiat formam et speciem coloris, per quam colorem cognoscit (1).

Oppon. 6. Facultas sensitiva cum sit susceptiva contrariorum, non potest pati vera et proprie dicta passio. Atqui facultas, quae nequit pati passione proprie dicta, est facultas inorganica. Ergo.

Resp. Dist. mai. Non potest pati vera passio, per se, *Conc.* Per accidens, idest ratione organi, *Neg. Dist. min.* Facultas, quae neque per se neque per accidens potest pati vera passione, est inorganica, *Conc.* Si solum per se non potest pati vera passione, est inorganica, *Neg.* (2).

Explico. Si facultas sensitiva in se consideratur, ipsa certe pati nequit passione proprie dicta; nam potest in se recipere oppositas formas, ideoque per receptionem unius non abicit aliam; et sic non eget alterari, quod requiritur ad veram passionem. Verum cum organum, in quo residet, possit pati passione proprie dicta et corrumpi, ad corruptionem subiecti corrumpitur etiam facultas, quae a subiecto dependebat in esse: sic etiam facultas dicitur pati passione proprie dicta et corrumpi, sed per accidens. Hinc ab excellentia sensibilis laeditur organum et corrumpitur potentia, uti experientia patet. Unde ex hoc Aristoteles probat, sensum esse organicum, et intellectum contra esse inorganicum, quia sensus labefactatur ab excellentiore sensibili, et intellectus perficitur a perfectiore intelligibili.

Oppon. 7. Immutatio causata ab obiecto sensibili dicitur immutatio spiritualis. Atqui immutatio spiritualis neque per accidens potest corrumpere sensum. Ergo sensus est omnino impassibilis, ideoque inorganicus.

Resp. Dist. mai. Immutatio causata a sensibili est spiritualis simul et physica, *Conc.* Est solum spiritualis, *Neg. Contradist. min.* Si esset solum spiritualis, *Conc.* Si est unita cum immutatione materiali et physica, *Neg.*

Explico. Immutatio causata a sensibili est duplex; altera naturalis et physica; altera immaterialis, idest pertinens ad ordinem intentionis et cognitionis. Propter primam immutationem manus fit calida per actionem calefacientis: propter secundam manus sentit calorem. Prima immutatio est ratio secundae. Sensus labefactatur per primam immutationem, non per secundam (3).

(1) Cf. S. THOM. *De Anima*, lib. II, lect. 24.

(2) Quomodo sensus patitur, cf. ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. VIII, text. 57.

(3) De duplici immutatione de qua loquimur paulo post, cf. S. THOM. I p. q. 78, a. 3.

Oppon. 8. Sicut se habet intellectus ad intelligibilia, ita se habet sensus ad sensibilia. Sed intellectus intelligit sine organo. Ergo sensus sentit sine organo.

Resp. Dist. mai. afferendo verba S. Thomae hanc difficultatem sic enodantis: «Sensitivum quodammodo se habet ad sensibilia, sicut intellectivum ad intelligibilia, in quantum scilicet utrumque est in potentia ad sua obiecta. Sed quodammodo dissimiliter se habet, in quantum sensitivum patitur a sensibili cum corporis immutatione. Unde excellentia sensibilium corrumpit sensum, quod in intellectu non contingit. Nam intellectus intelligens maxima intelligibilia, magis potest postmodum intelligere minora» (1).

Oppon. 9. Sensus remanent in anima separata. Sed si essent potentiae organicae, non remanerent in anima separata. Ergo sunt inorganicae.

Resp. Dist. mai. Remanent in anima separata, formaliter, *Neg.* Radicaliter, *Conc. Contradist. min. et Neg. cons.*

ARTICULUS III.

DE OPERATIONE SENSITIVA, SEU DE ACTU SENTIENDI.

CONTINUATIO RERUM. Cum potentia agendi a natura ordinetur ad operationem, quae est eius finis adaequatus, explicata quaestione de potentis sensitivis, quas demonstravimus esse organicas, aliquid dicendum venit de actu sentiendi, qui est earum operatio, et solet dici sensatio. Cum autem sensus sit quandoque in potentia, quandoque in actu, ita ut animal merito dicatur quandoque sentiens in potentia et quandoque sentiens in actu, prima quaestio, quae agitata occurrit, investigat, quo pacto sensus a potentia reductur ad actum sentiendi ab obiecto sensibili. Perspicuitatis causa inquisitio circumscribitur ad sensus externos; tum quia ad actum sentiendi ipsi moventur a sensibili externo, quod notius est captuque facilius; tum quia actus sensuum interiorum iam praesupponit operationem sensuum exteriorum. Est ergo sensus, uti monuimus, quaedam potentia passiva, quae nata est immutari ab exteriori sensibili, ut possit exire in actum cognitionis sensitivae, per quam animal cognoscit res materiales, prout sunt materiales, idest corporeum singulare, et prout est subiectum conditionibus loci et temporis. Quare corpora comparantur ad sensum, sicuti activum et immutativum ad passivum et transmutabile.

(1) I p. q. 75, a. 3.

Hinc quaeritur, quomodo corpora sensibilia transmutent sensum ad hoc ut sentiat actu.

Questionis difficultas. Licet facultas sensitiva in eo conveniat cum intellectiva, quod ambae sint facultates cognoscitivae et operantes non secundum formam physicam, sed intentionalem, quae dicitur species intentionalis obiecti; nihilominus hoc inter se differunt, quod sensus sit potentia organo affixa, intellectus vero sit ab organo separatus. Ex quo illud consequitur, quod ea quae necessaria sunt ad genericam rationem cognitionis inveniuntur tum in sensu, tum in intellectu; quae autem intellectivam cognitionem a sensitiva secernunt, diverso modo inveniuntur in sensu, et in intellectu. Porro proprium est sensus suam exserere actionem dependenter ab organo, quod intrinsece ad illam concurrat. Ergo sensibile, quod reducit sensum de potentia in actum, debet immutare tum organum, tum sensum. Si enim immutaret solummodo sensum, tunc sensus perciperet suum obiectum independenter ab organo; contra si immutaret solummodo organum, tunc organum sentiret independenter a sensu. Hoc in causa fuit quamobrem philosophi cartesiani placitis imbuti, qui negaverunt compositionem substantialem in corporibus, in duas oppositas concessere sententias ex eodem fonte profluentes. Aliqui enim actum sentiendi attribuerunt soli animae, et sic fecerunt animas brutorum subsistentes; alii ex adverso actum sentiendi tribuerunt soli organo, et sic sensationem ex viribus physicis et chemicis corporum derivaverunt, et materialismum professi sunt.

Inter hos duos oppositos errores, nutantesque sententias immota remanet vera Aristotelis doctrina, quam S. Thomas passim explicat et tuetur; nimirum corpora sensibilia causare duplicem immutationem, alteram materialem in organo, alteram spiritualementem seu intentionalem in sensu, quae dicitur species intentionalis obiecti sensibilis. En S. Doctoris verba: « Est sensus quaedam potentia passiva, quae nata est immutari ab exteriori sensibili... Est autem duplex immutatio, una naturalis, et alia spiritualis. Naturalis quidem, secundum quod forma immutantis accipitur in immutato secundum esse naturale, sicut calor in calefacto. Spiritualis autem secundum quod forma immutantis recipitur in immutato secundum esse spirituale, sicut forma coloris in pupilla, quae non fit per hoc colorata » (1). Et alibi etiam clarius eandem rem sic versat: « Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturale, sicut cum aliquid infrigidatur aut calefit aut movetur secundum locum. Immutatio vero spiritualis est secundum quod species recipitur in organo sensus per modum intentionis, et non per modum formae naturalis: non enim sic recipitur species sensibilis in sensu secundum

(1) 1 p. q. 78, a. 3.

illud esse, quod habet in eo sensibili » (1). Quare ad veram doctrinam de sensatione tradendam, nobis explicandum est, quomam pacto sensibilia reducant sensum de potentia in actum sentiendi.

Quid species sensibilis? Nomine speciei sensibilis intelligitur vitalis seu intentionalis similitudo obiecti in sensu recepta, per quam sensus fit actu ad cognoscenda obiecta sensibilia, seu corpora; unumquodque enim agit secundum quod est actu. Cum autem species intentionalis necessaria sit tum pro sensu, tum pro intellectu ad proprias operationes exercendas, de ea loquemur dedita opera, quando disserendum erit de cognitione intellectiva.

Osores specierum. Existentialium specierum sensibilibum simul et intelligibilium inter veteres Scholasticos negavit Durandus, cui uno ore adstipulantur Cartesiani, qui causis omnibus formalibus infensi, docent, animam sentientem immediate determinari ad cognitionem a rebus corporalibus, quin in sensu aliquid causetur, quod intrinsecus illum afficiat, et ad operationem determinet. Contra SS. Patres et Scholastici generatim, sed praesertim S. Augustinus, S. Anselmus, S. Bonaventura, et in primis S. Thomas iuxta doctrinam Aristotelis propugnant, sensibilia coniungi sensibus per species intentionales, quae fiunt in sensu ab actione sensibilibum in organa sensoria.

PROPOSITIO.

Ut sensus de potentia prodeat ad actum sentiendi necessaria est species sensibilis ab obiecto causata, quae sensum intrinsecus immutet ac determinet ad operationem vitalem perceptivam rei materialis. Haec species non est confundenda cum impressione materiali, et immutatione physica, quae recipitur in organo (2).

Prob. 1.^a pars. Arg. 1.um Actio sentiendi est operatio immans, quae in sensu gignit notitiam obiecti sensibilis, quod existit extra facultatem. Atqui huiusmodi operatio non posset effici, nisi sensus esset formatus et factus in actu per similitudinem intentionalem obiecti, quae dicitur species sensibilis. Ergo ad actum sentiendi requiritur species sensibilis, quae intrinsecus afficiat et immutet virtutem sensitivam.

Arg. evol. Propositio minor, quae in controversiam venire posset, ex eo suadet, quod facultas sensibilis cum natura sua non sit determinata ad sentiendum, debet determinari ab obiecto sensibili, quod

(1) Opusc. De nat. luminis; cf. De Anima, lib. II, lect. 24, ubi difficultatem quandam proponit, et solvit.

(2) De hac quaestione, cf. ARIST. De Anima, lib. II, cap. VII et VIII; cf. etiam S. THOM. De Anima, lib. II, lect. 24.

sit cum ipsa quodammodo coniunctum; quia nullum agens operatur, ubi non est. Iam vero res sensata non potest esse in sensu per sua principia naturalia, secus sensus physice fieret omnia sensibilia: ergo est in sensu per speciem sui vicariam, nempe per similitudinem intentionalem; quia sensus, cum sit facultas cognoscitiva, non potest rerum formas recipere, nisi ad modum intentionis. Quare peracute omnino Aristoteles docet, sensum esse quodammodo similem et quodammodo dissimilem sensibili. Est enim dissimilis, secundum quod est in potentia; est autem similis, secundum quod est factus in actu, nempe per receptionem intentionalem formae sensibilis; et cum sensus possit recipere formas omnium sensibilibus, iure dicitur fieri omnia sensibilia, non quidem physice, sed intentionaliter (1).

Doctrina a nobis exposita confirmari potest auctoritate S. Thomae aientis: « Illud quod est principium essendi, est etiam principium cognoscendi ex parte rei cognitae, quia per sua principia res cognoscibilis est; sed illud, quo cognoscitur ex parte cognoscentis, est similitudo rei » (2). Aquinatus concinit S. Bonaventura inquires: « Nullum sensibile movet potentiam, nisi mediante similitudine, quae egreditur ab obiecto, sicut proles a parente, et hoc... necesse est in omni sensu » (3).

Arg. 2.um Ut aliquid agens operari valeat, necessario in eo inveniri debet formale aliquid principium quo operetur; nam non potest aliquid formaliter operari per id quod est secundum esse separatum ab ipso (4). Atqui formale principium, quod sit intrinsecum facultati sensitivae non potest esse, nisi species sensibilis. Ergo ad hoc ut sensus actu sentiat, debet actuari per speciem sensibilem. Propositio maior ex eo patet, quod cum potentia sit aliquid intrinsecum agenti, id per quod agit, in ipso agente existere debet; nam illud idem agit, quod poterat agere. Neque minus perspicua est propositio minor; nam si potentia est in ordine cognitionis sensitivae, sequitur, actum seu formam potentiam determinantem esse debere in eodem ordine; ideoque erit forma seu species intentionalis sensibilis. Ad rem S. Thomas: « Sicut res habet esse per propriam formam, ita virtus cognoscitiva habet cognoscere per similitudinem rei cognitae » (5). Et alibi: « Sicut calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visae est principium formale visionis in oculo » (6).

(1) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. VIII.

(2) *QQ. DD. De ver. q. 2, a. 3 ad 8.*

(3) *De reduct. Artium ad Theol.*

(4) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De Anima*, a. 3.

(5) I p. q. 17, a. 3.

(6) I p. q. 56, a. 1.

Prob. 2.^a pars, quae ponitur contra Materialistas, qui determinationem in sensu factam a sensibili revocant ad physicam impressionem in organo acceptam. Et primo quidem si materialis determinatio causata in organo sufficeret ad principium formale operationis sensitivae constituendum, effectus esset perfectione prior et nobilior, quam causa ex qua producitur; insuper semper ac daretur illa impressio, daretur actio sensitiva; nam posita causa naturali et propria, necessario sequitur effectus. Atqui effectus non potest esse nobilior causa, et peracta impressione in organo non semper sequitur operatio sensitiva, uti contingit in organo destituto principio vitae, nempe facultate sentiendi. Ergo determinatio potentiae sensitivae non est reponenda in impressione materiali recepta in organo.

Et revera actuatio facta in organo corporali cum physica sit et mere materialis, non superat ordinem naturae inanimatae, quae agere potest solummodo transeunter. Contra operatio sensitiva est operatio immanens et sese extollens ad ordinem cognitionis et intentionis. Sic per immutationem materiale a calore causatam potest fieri caliditas manus mortua, tum manus viva, tum etiam aqua; sed per immutationem intentionalem non potest actuari, nisi manus viva, quae calorem sentit et percipit. Ergo licet sensatio exurgere nequeat sine impressione et motu a corporibus causato in organis; minime tamen confundi debet cum hoc impulsu, motuque. Neque proficeret hilum, qui diceret, sensationem esse meram impressionem, sed causatam in organo sentiente; et ideo, posita impressione, non exurgit sensatio, si organum est vita destitutum. Nam aut facultas sensitiva aliquid impressioni adicit, ut fiat sensatio, aut secus. Si nihil adiungit, tunc sensatio potest haberi etiam sine principio sentiente. Si aliquid adicit, tunc simplex impressio nunquam erit sensatio.

Epilogus. Quae hactenus disputata sunt, sic possunt capitulum proponi: 1) Sensus est facultas organo affixa, ideoque non potest exserere operationem sensitivam, nisi organum ad eam intrinsecum concurrat. 2) Organum corporeum recipit impressionem corporum exteriorum, quae impressio causat immutationem physicam in organo, et intentionalem in sensu. 3) Qualitas recepta in sensu dicitur species sensibilis, et est principium formale intrinsecum operationis sensitivae; nam facultas et species non faciunt nisi unum principium actu. 4) Species seu actuatio virtutis sensitivae est admodum diversa ab impressione facta in organo. 5) Species, prout est actus contradistinctus a potentia, recipitur in ipsa facultate, quam actuat et facit esse principium in actu operationis; sed quatenus facit unum cum facultate, recipitur in organo animato, cuius est virtus operativa. Sic explicatur, cur quandoque species dicatur recepta in sensu, quandoque dicitur recepta in organo, uti species visibilis dicitur recepta in oculo.

Difficultates solvuntur post sequentem articulum.

ARTICULUS IV.

DE OBIECTO COGNITIONIS SENSUUM EXTERNORUM.

QUAESTIONIS RATIO. Obiectum alicuius facultatis cognoscitivae est illa res, quae per actum illius facultatis apprehenditur seu percipitur. Sic obiectum facultatis sensitivae est illa res, quae ab animalibus tum rationalibus, tum brutis sentitur; et hoc obiectum dici solet vel sensibile vel sensatum. Iam vero nullus homo sensu naturae communi utens aut dubitavit aut dubitare serio potuit, nos per sensus externos cognoscere et sentire res materiales extra nos existentes, quas cognitae per sensus saepe vel quaerimus vel vitamus. Unde ad res discernendas vel utiles vel nocivas utimur sensibus omnibus, nempe visu, gustu, olfactu, auditu, tactu, quibus aeque bruta animalia, duce ipsa natura, ad eisdem usus vitae necessarios utuntur. Verum quod ipsa natura, sensus communis, ineluctabilis omnium hominum persuasio habebat ut factum certissimum, maxime ratum et independens a quolibet philosophorum dogmate, negatum fuit a Cartesianis, qui philosophiam renovasse, et ad maximam perfectionem evexisse gloriose iactitabant.

Opinatio Cartesianorum. Cartesiani decernunt, nos per sensus externos proprie, directe, et primo non percipere corpora sensibilia extra nos existentia, sed cognoscere ipsam immutationem, seu modificationem, seu affectionem internam nostrorum sensuum; et sic coguntur defendere, immutationem vel modificationem ad sentiendum necessariam, esse ipsum obiectum primo cognitum per sensum, quod est perspicue falsum et abnorme, utpote confundens principium formale operationis perceptivae cum termino et obiecto perceptionis. Ex hoc pravo dogmate profecti, ulterius progrediuntur, et docent, qualitates sensibiles, quas vulgus putat aliquid reale existens in rebus, esse dividendas bifariam, nimirum in primarias et secundarias. Primariae sunt extensio, figura, soliditas, mobilitas, quas nos cum Aristotele vocavimus *sensibilia communia*. Secundariae sunt color, sapor, odor, calor, quas nos *sensibilia propria* cum eodem Stagirita nominavimus. Statuto hoc rerum delectu, profitentur, qualitates primarias esse revera in rebus, sed secundarias esse dumtaxat modificationes principii sentientis; ita ut color nihil aliud sit, nisi modificatio visus, sonus modificatio auditus, sapor modificatio gustus, odor modificatio olfactus, et calor modificatio tactus, quibus nihil respondet in rebus. Haec doctrina, si vera foret, duceret ad universalem scepticismum, cum in illa hypothese deesset reale fundamentum omnium nostrarum cognitionum.

Condillachius. Ut doctrinam a magistro suo Lockio defensam de qualitatibus secundariis aliquo modo imperitis suaderet Condillachius, commentus est quamdam statuam, quam sensu praeditam effingit, et ita serio scribere pergit. Si huius statucae naso admovetur aliqua rosa, statua sentiet odorem rosae, et *se esse hunc odorem putabit*, quin aliquid obiectum externum percipiat; hinc sapiens iste scriptor concludit, sensationem odoris nihil externi percipere, sed solummodo impertiri animae sensum suipsius. Et haec refellenda sunt? Solum quaerimus a Condillachio, utrum odoratus, quem ipse simulacro illi attribuire effingit, sit eiusdem naturae ac olfactus, qui invenitur in viventibus sensitivis, et quem in seipso experiebatur, omnesque homines se habere sciunt; an aliquid, quod nunquam fuit, neque esse potuit in natura? Nam quis inter homines sanae mentis, neque esse potuit in natura? Nam quis inter homines sanae mentis olfaciendo florem, credit, se esse odorem, vel gustando mel, credit se esse dulcedinem? Certe neque ipse Condillachius hoc cogitare et in animum inducere poterat, licet hoc aliis suadere conatus est; quod est profecto mirabile: sed illud mirabilius est et prodigio simile, Condillachium talia docentem, plurimos invenisse discipulos, ita ut ultro in mentem veniat illud Augustini, qui veteres Materialitas, Democritum, et Epicurum coarguens, sic suam refutationem concludit: « Sed iam pudet me ista refellere, cum eos non puduerit ista sentire. Cum vero ausi sint etiam defendere, non iam eorum, sed ipsius generis humani me pudet, cuius aures haec ferre potuerunt » (1).

PROPOSITIO.

Facultas sensitiva primo et directe non percipit affectionem seu modificationem sensus, sed sensibilia externa, quae vere et realiter sunt in rebus corporalibus.

Prob. I.^a pars. Arg. 1.um Affectio seu modificatio sensus nihil aliud est nisi ipsa sensatio seu cognitio sensitiva; nam sensum affici, uti notat S. Thomas, est ipsum eius sentire. Atqui adstrui nequit cognitio sensitiva, quin habeatur aliquid obiectum cognitum. Ergo ipsa cognitio sensitiva seu modificatio sensus non potest esse primum cognitum a sensibus, sed necessario primum cognitum debet esse aliquid obiectum externum, quod per illam modificationem seu operationem sentiatur. Quod si nomine modificationis potentiae sensitivae intelligatur species sensibilis, quae est immutativa sensus ad hoc ut actu sentiat, tunc a fortiori haec modificatio non poterit esse id quod primo apprehendatur per sensus. Quod sic paucis effici potest. Species sensibilis est principium formale et intrinsecum quo sensus ad

(1) *Epist.* 118, cap. III.

sensibile, cuius ipsa est similitudo, cognoscendum determinatur. Iam vero principium operationis perceptivae non potest confundi cum eius termino, qui est obiectum cognitum. Ergo species sensibilis non est id quod cognoscitur per sensationem, sed id quo percipitur obiectum. Hoc diserte traditur a S. Thoma aiente: « Species quae est in visu non est id quod videtur, sed quo visus videt; quod autem videtur, est color, qui est in corpore » (1).

Confir. ex eo quod affectio seu modificatio sensuum est obiectum, quod cognoscitur per sensus internos. Atqui obiectum sensuum externorum est plane diversum ab obiecto sensuum interiorum, secus frustra essent sensus interni. Ergo primum cognitum a sensibus non est ipsa modificatio principii sentientis. Etenim natura, quae nihil aliud est, nisi ratio divinae artis indita rebus, dedit animalibus perfectis, et praesertim homini, tum quinque sensus externos, tum sensus internos, ut possent sensibus externis cognoscere sensibilia externa, et sensibus internis sensibilia interna. Sic omnes homines, sive intelligant sive non intelligant, quo pacto habeatur in nobis cognitio sensitiva, omnes, inquam, certi sunt, se per oculos videre corpora colorata, et non suam visionem, et per gustum cognoscere ciborum sapes, et ita porro, quin omnium Scepticorum et Cartesianorum cavillationes aliquid contra hanc certitudinem valeant efficere.

Arg. 2.um Eadem veritas demonstrari potest alio argumento, quod S. Augustinus in hunc ferme modum proponit. Si sensus species rerum et non res immediate cognosceret, cognitio specierum in nobis perfectior clariorque esset ac cognitio rerum. Iam vero consequens est omnino falsum. Ergo et antecedens. En verba Augustini: « Nam experientia et ratio comprobant, quod sensu corporis exterior homo praeditus sentit corpora », cum ex adverso: « Species corporis quod videtur, et imago eius quae fit in sensu vix, intercedente iudice ratione, discerni valeant » (2).

Confir. In hypothesi adversariorum nullum suppeteret medium ad realem corporum existentiam cognoscendam; et sic prolaberemur in universalem scepticismum. Quare Henricus Gandavensis Scepticis negantibus realem corporum existentiam, et qui ita arguebant: « Ille non potest cognoscere rem, qui non percipit essentiam et quidditatem rei, sed solum idolum eius; quia non novit Herculem, qui solum vidit picturam eius. Homo autem nihil percipit de re, nisi solum idolum eius, ut speciem receptam per sensus, quae idolum rei est, non ipsa res: lapis enim non est in anima, sed species lapidis »; sic eorum cavillationi respondet: « Dicendum, quod percipere idolum rei contingit dupliciter. Uno modo tamquam obiectum cognitionis: hoc

(1) *De Anima*, lib. III, lect. 9; cf. etiam *De spir. creaturis*, a. 9 ad 6.

(2) *De Trin.* lib. XI, cap. I et II.

modo verum est, quod percipiens solum idolum rei, non cognoscit rem... Alio modo tamquam rationem cognoscendi: sic non est verum; per solam enim speciem perceptam de re cognoscitur vere res, ut lapis vere videtur per solam speciem suam sensibilem receptam in oculo » (1).

Prob. 2.^a pars, nempe quod sensibilia vere et realiter sint in rebus, contra Cartesianos, qui tuentur, solum qualitates primarias esse reales. Et primo quidem, si qualitates secundariae non essent in rebus, sensus qui apprehendunt colorem, saporem, odorem in rebus coloratis, sapidis, et olentibus, errarent circa proprium obiectum. Atqui haec positio est plane absurda. Ergo qualitates secundariae Cartesianorum sunt vera in rebus. Quod autem sensus referant, qualitates illas esse in rebus, hoc evidentissimum est, quia visus apprehendit pomum vel hominem coloratum, et hoc a nemine potest serio in dubium revocari.

Confir. ex eo quod qualitates primariae, nempe sensibilia communia, a nobis nequeant cognosci per sensus, nisi mediantibus sensibilibus propriis, idest qualitatibus secundariis. Quare si sensibilia propria non sunt in rebus, nullo pacto cognoscere possumus, an sensibilia communia, et a fortiori sensibilia per accidens sint aliquid vere existens extra nostram cognitionem. Sic intellectus noster, qui materiam suae intellectionis accipit a sensibus, necessario de omnibus dubitabit; neque homo per cognitionem rerum visibilium, quae ipsi innoscere nequeunt nisi per sensus, ascendere poterit ad invisibilia intelligenda, eiusque conditio conditioni similis erit brutorum, quae natura finxit prona et obedientia ventri.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º contra species sensibiles. Inter res et imagines, quae ipsas repraesentant, nulla datur proportio seu similitudo. Atqui si non datur proportio, per speciem non potest res cognosci. Ergo species sensibiles non sunt admitendae. Ita post Plotinum et Ockamum Reidius et Galluppius alique.

Resp. Dist. mai. Nulla intercedit proportio naturae seu in essendo, *Conc.* Nulla intercedit proportio in repraesentando, *Neg. Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explic. Solutio patet ex iis, quae generatim dicuntur de typo, exemplari, imagine. Species quippe cum re cuius est similitudo in eo convenire debet, in quo ad rem refertur; sed refertur ad rem, ut eius repraesentatio; et ideo in repraesentando debet cum re convenire, secundum quod in specie continetur *repraesentative* illud idem, quod est realiter in re. Cum vero res cognoscatur per suam formam, con-

(1) *Suw.* a. 1, q. 2, n. 7.

sequitur, rationem repraesentationis expostulare ut forma rei repraesentatae sit in re, quae illam repraesentat, non vero ut sit eodem modo. Sic res spiritalis potest repraesentare rem corpoream, et vicissim; et sic etiam res materiales in nostro sensu vel intellectu habent diversum essendi modum, ac in seipsis. Hoc autem, quod omnino necessarium est ad scientificam explicationem cuiuslibet cognitionis exhibendam, saepissime evolvitur a S. Thoma. Ad specimen haec habe: « Non enim oportet quod eiusmodi esse habeat similitudo, cuiusmodi est id cuius est similitudo, sed solum quod ratione conveniat: sicut forma hominis non habet tale esse in statua aurea, quale esse habet forma hominis in carnis et ossibus » (1). Haec clariora erunt ad necessitatem speciei adstruendam, si illa duo effata prae oculis habentur, nimirum: *Simile non patitur e simili*, et: *Simile simili cognoscitur*, et ideo sensus a se diversa cognoscit.

Oppon. 2.º Corpus non potest imprimere in animam. Atqui ad causandam speciem sensibilem in sensu, corpus sensibile deberet agere in animam. Ergo non datur species.

Resp. Dist. mai. Corpus non potest agere in animam, si est separata a corpore, *Conc.* Si est unita corpori ut forma substantialis, *Neg. Contradist. min.* Deberet agere in animam separatam, *Neg.* In compositum, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Difficultas si quid demonstrat, illud concludit, quod nos iam docuimus, nempe potentias sensitivas non esse inorganicas, secus actuari non possent ab obiecto materiali; non autem probat, corpora sive inanima sive viventia non posse agere in corpus animatum, seu in compositum ex anima et corpore; nam quodlibet compositum patitur ratione materiae, et agit ratione formae; et sic corpora externa possunt actuare omnes illas potentias corporis animati, et etiam humani, quae sunt coniuncti et non solius animae, uti est intellectus, qui propterea non potest moveri a re materiali materialiter existente.

Oppon. 3.º Si sensus cognosceret sensibilia, mediante specie sensibili, non apprehenderet immediate rem, sed rei similitudinem. Atqui sensus immediate cognoscit rem sensibilem, quae est eius obiectum proprium. Ergo in sensu non datur species.

Resp. Dist. mai. Si species seu rei similitudo esset id quod apprehenditur, seu signum obiectivum, non perciperet immediate rem, *Conc.* Si est id quo res cognoscitur, seu est signum formale, *Neg. Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. Haec difficultas, quam osiores specierum intentionalium repetunt usque ad ravim, explosa fuerat, uti vidimus, ab Henrico Gandavensi, qui distinguit inter obiectum cognitionis et rationem cognoscendi, et crebro praecooccupata ab Angelico Doctore, qui scientis-

(1) QQ. DD. De ver. q. 10, a. 4 ad 4.

sime distinguit inter id quod facultas cognoscitiva apprehendit, et id quo obiectum suum percipit. Similitudo quippe rei in facultate cognoscitiva non adstruitur ad hoc ut facultas cognoscat similitudinem, et deinde cognoscat rem in suo simili, uti videtur credere adversarii; sed ut intellectus, vel sensus actuatus per similitudinem in ipso causata, quae cum facultate unum constituit, nempe intellectum vel sensum in actu, exserat operationem apprehensivam rei seu obiecti. Hanc veritatem sic paucis expressit S. Thomas: « Nec visus videt nisi per hoc, quod est factus in actu per speciem visibilem. Unde species visibilis non se habet ut quod videtur, sed ut quod videtur » (1). Quare Reidius merito coarguit Lockianos, qui propugnabant, sensum cognoscere imagines rerum; nam si imagines rerum externarum, et non res immediate cognoscit, haudquaquam decernere valet, an res existant necne, quippe quod nequit cognosci, exemplar alicuius imaginis vere existere, nisi exemplar ipsum cognoscatur. Et sic Berkeleyus ex lockiana de imaginibus sententia consequenter ad negandam corporum existentiam adductus fuit. Sed Reidius vehementer falsus fuit tum in eo quod putavit sententiam Lockianorum traditam fuisse a Peripateticis, qui a Lockio penitus dissentiebant, tum vel magis in eo quod deduxit, cognitionem fieri posse et debere sine specie intentionali, quod est plane repugnans et impossibile. Cum contra S. Thomas non species intentionales denegans, sed ipsarum naturam ac munus rite explicans, iamdudum demonstraverat, sententiam asserentium, imagines seu species esse illud quod cognoscitur, non id quo res cognoscitur, rectam facilemque communire semitam ad idealismum et scepticismum (2).

Oppon. 4.º Simile simili cognoscitur. Atqui sensus per speciem quoadentem immaterialem non potest fieri similis rebus materialibus. Ergo per species sensiles non potest cognoscere corpora.

Resp. Dist. mai. Idest inter cognitum et cognoscens requiritur similitudo secundum esse intentionale, *Conc.* Secundum esse reale, *Neg. Contradist. min.* Sensus per speciem non potest fieri similis rebus physice, *Conc.* Intentionaliter, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Solutio patet ex dictis. Difficultas quippe oritur ex eo quod praesupponitur ut ratum, id quod est vehementer falsum, nempe modum essendi alicuius rei debere esse eundem ac modum cognoscendi rem. Ex hoc quippe principio exorti sunt praecipui errores in Philosophia tum Idealismi, tum Materialismi, tum etiam Pantheismi. Hinc Angelicus Doctor non solum affirmavit, sed luculenter demonstravit, hoc dogma esse omnino falsum (3).

(1) QQ. DD. De spir. creaturis, a. 9 ad 6.

(2) Cf. S. THOM. I p. q. 85, a. 2.

(3) Cf. quaestionem quam praeposuimus opasc. S. THOM. De ente et essentia.

Oppon. 5.º Principium essendi et principium cognoscendi sunt unum et idem. Atqui principium essendi non est species intentionalis, sed forma physica rei. Ergo sensus non cognoscit per species.

Resp. Dist. mai. Principium essendi et principium cognoscendi sunt unum et idem ex parte rei cognitae, *Conc.* Ex parte cognoscitis, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Oppon. 6.º Si in sensu daretur species sensibilis, causata a rebus, admittenda foret in facultate cognoscitiva rei similitudo seu imago, quae non esset cognitio. Atqui hoc repugnat. Ergo.

Resp. Dist. mai. Admittenda esset in facultate cognoscitiva rei similitudo, quae non est cognitio in actu secundo, *Conc.* In actu primo, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Oppon. 7.º Si in sensibus causaretur a rebus species sensibilis, ipsa esset praesens facultati cognoscitivae. Atqui id quod est praesens alicui facultati cognoscitivae est obiectum illius facultatis. Ergo, posita specie sensibili, sensus non cognosceret res, sed species rerum.

Resp. Dist. mai. Esset praesens facultati cognoscitivae ut forma actuans potentiam et faciens unum cum ipsa, *Conc.* Ut terminus et obiectum cognitionis, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

ARTICULUS V.

DE SENSU INTERIORI SEU DE SENSU COMMUNI.

CONTINUATIO RERUM. Sensus dividi bifariam, nempe in sensus externos et internos, a nobis superius notatum fuit. De sensibus externis, quorum actio origine et generatione prior est, quantum instituti nostri ratio patiebatur, satis explicatum. Ad completam cognitionis sensitivae expositionem praestat aliquid de sensibus internis disserere. Qua in re duces et magistros sequemur Aristotelem et S. Thomam, quorum primus postquam locutus fuerit de sensibus externis et de triplici sensibili, statim aggreditur quaestionem de sensibus interioribus, et praesertim duorum meminit, nempe sensus communis et phantasiae (1). Alter vero ulterius profundiusque rem considerans, ex iis quae ad vitam animantium perfectorum tutandam necessaria sunt, rite conclusit, dari in talibus animantibus quatuor sensus internos, videlicet sensum communem, imaginationem, aestimativam, et rememorativam.

En Angelici Doctoris argumentatio. Natura non deficit in necessariis. Iam vero vitae et incolunitati animalium perfectorum

(1) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. II, cap. XVIII, XIX et XXI.

praeter sensus externos, necessarij sunt quatuor sensus interni mox memorati. Ergo. Etenim, ut assumptionis veritas in perspicuis ponatur, ad perfectam sensuum cognitionem, qua animal possit propriae vitae necessitatibus et utilitati prospicere, quinque potissimum expostulantur: 1) Ut sensus recipiat species a sensibilibus; et hoc pertinet ad sensum proprium. 2) Ut de sensibilibus perceptis diiudicet, et ea ad invicem discernat; et hoc spectat ad potentiam ad quam omnia sensibilia perveniunt, quae nuncupatur sensus communis. 3) Ut species susceptae sensibilibus conserventur; nam animal indiget apprehensione sensibilibus non solum ad eorum praesentiam, sed etiam ad eorumdem absentiam, secus non posset moveri motu progressivo ad aliquid absens quaerendum. Facultas, quae huiusmodi species conservat, dicitur imaginatio seu phantasia, quae propterea dici solet thesaurus specierum sensibilibus. 4) Requiritur quaedam intentiones, quas sensus non apprehendit, sicut nocivum et utile: necessarium quippe est animali, ut quaedam quaerat et alia fugiat, non quia sunt convenientia sensui, vel secus; sed propter utilitatem vel detrimentum, quod inde capiet. Sic ovis lupum venientem fugit, non propter indecentiam coloris vel figurae, sed quia inimicum naturae: contra volucres paleas colligunt non propter oblectamentum sensus, sed quia ad nidificandum sunt accommodatae. Facultas apprehensiva talium intentionum appellatur aestimativa vel instinctus. 5) Demum requiritur ut huiusmodi intentiones conserventur, et hoc pertinet ad rememorativam, quae idcirco dicitur thesaurus huiusmodi intentionum (1).

Quid sensus communis? Quemadmodum cuilibet exploratum est experientia, nos non solum sensibilia externa percipimus; verum etiam apprehendimus, fieri in nobis plures sensationes ad diversos sensus pertinentes, inter easque rite discernimus. Sic et sentimus nos sentire, et discernimus, nos sentire album, dulce, sonorum, asperum. Iam vero sensus, qui huiusmodi sensationes cum eorum obiectis apprehendit, inter easque discernit, ab Aristotele, et post eum a posterioribus Scholasticis, et in primis a S. Thoma dicitur sensus communis, qui definiiri solet: *Facultas organica, quae percipit et discernit sensationes et sensata sensuum externorum in eorum praesentia.*

Philosophorum sententiae. Philosophi tum veteres tum recentes generatim in eo conveniunt, quod admittant, nos cognoscere proprias sensationes, et inter eas rite distinguere; verum in declaranda facultate, quae hanc operationem quadantenus reflexivam elicit, acriter dimicant inter se. Plato quippe tuetur, nullum peculiarem sensum posse suas aliorumque sensuum operationes cognoscere, neque dari aliquam potentiam sensitivam, quae attingere valeat operationes quinque

(1) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De Anima*, a. 13; 1 p. q. 78, a. 4.